

roch v šesťdesiatych rokoch odvážny tvorivý čin. J. Uher vydáva pôsobivé svedectvo o zrode a význame týchto prác v kontexte neskorších Šimečkových aktivít a zároveň ich sprítomňuje dnešnému čitateľovi. Zdôrazňuje, že "nijaký iný bádateľ v dejinách slovenskej a českej filozofie neprebádal a nedomyšlel známe sociálne utópie a ich dôsledky tak dôsledne ako Milan Šimečka" (s. 51). Veľmi správne pritom dôvodí, že predmetom Šimečkovho záujmu neboli ani tak samotné utópie, ako skôr "typ myslenia", ktorý je im vlastný, t.j. utopizmus.

Záverčná štúdia J. Strinku je venovaná rozboru Šimečkových názorov na systémové zmeny po novembrovej revolúcii 1989 a na etiku týchto zmien. V Šimečkovej sociálnej filozofii autor osobitne vyzdvihuje historický optimizmus, ktorý bol hlboko zakotvený v jeho myslení, v humanistickej viere v človeka a v zmysluplnosť jeho bytia i jeho dejín. Priekopnícky sa zamýšľa nad Šimečkovou krátkou ponovembrovou činnosťou, usiluje sa vysvetliť jeho prekvapujúcu zdržanlivosť pri vyjadrovaní sa k otázkam formovania nového spoločenského systému a k dramatickým napätiam, ktoré tento proces sprevádzajú. Poukazuje na mravné a noetické dôvody tohto Šimečkovho postoja k novej, posttotalitnej skutočnosti. A napokon sa dotýka aj neuralgickej témy, a to otázky vzťahov medzi českým a slovenským národom, ako to videl a bolestne prežíval M. Šimečka v poslednom roku svojho života.

K dokresleniu ľudského profilu Milana Šimečku význačnou mierou prispievajú aj hlavní aktéri spomienkového večera I. Hoffman, E. Kantůrková, I. Kadlečík, J. Šiklová, J. Hanzelka, M. Zikmund, J. Jablonický a G. Turner, a tak dávajú do rúk bádateľom česko-slovenskej nezávislej literatúry nenahraditeľný autentický materiál.

Publikácia jednoznačne dokazuje potrebu systematicky poznávať Šimečkovo dielo, rozvíjať a uplatňovať jeho myšlienky pre ich stálu aktuálnosť aj pre príznačný nekonfrontačný spôsob polemiky s odporcami, ustavičné nabádanie k tolerancii, porozumeniu a vzájomnej úcte, brojenie proti malichernosti a nevraživosti. Pre opakovane vyslovovanú myšlienku, že dobrý je každý výklad sveta, ktorý nereprodukuje strach a ktorý by mohol viesť k láskavosti. Šimečkovo dielo sa stalo integrálnou súčasťou intelektuálneho hnutia v Európe i vo svete (popri V. Havlovi je najprekladanejším česko-slovenským autorom) v poslednej tretine nášho storočia, usilujúceho sa o renesanciu humanizmu a slobody proti vláde násilia. Lebo ak v rokoch normalizácie u nás inštitucionálne posvätené filozofické bádanie trpelo značnou vprázdnenosťou a stratou skutočnosti, o to väčšmi sa jej kriticky zmocňovala nezávislá (samizdatová či exilová) tvorba, kde práve Šimečkovo meno bolo najznámejšie a najuznávanejšie.

Raisa Kopsová

DISKUSIA O PROBLÉMOCH FILOZOFIE JAZYKA A MYSLE

E. LEPORE - R. VANGULICK: John Searle and His Critics (J. Searle a jeho kritici). Cambridge 1991, 405 s.

Vyššie tridsaťročné úsilie J. Searla o rozpracovanie teórie jazyka a mysle sa premietlo do svojrázneho prístupu k intencionalite zahŕňajúcej mentálne stavy a lingvistické správanie zároveň. Svedectvom širokého ohlasu na Searlovu teóriu rečových aktov a teóriu intencionality je aj práca zostavená zo súboru dvadsiatich príspevkov filozofov, psychológov a neurovedcov. Autori vychádzajú vo svojich príspevkoch z dvoch hlavných Searlových prác *Speech Acts* (1969) a *Intentionality* (1983) s dôrazom na nasledovné problémy: vzťah významu, rečových aktov a komunikácie, problém vzťahu myseľ-telo, intencionalita vnímania, status "pozadia"

(background), podstata sociálnych vied, problematika ontologických výpovedí etc. Komentovaním pripomienok svojich "kritikov" upozorňuje J. Searle na zásadnú chybu, ktorej sa dopúšťajú, keď obe uvedené práce ponímajú ako samostatné – vzájomne nesúvisiace. Práca *Intentionality* logicky nadväzuje na prácu *Speech Acts*, v ktorej Searle podáva analýzu štruktúry rečových aktov zachytenú v pojmoch ilokučnej sily "F", propozičného obsahu "p", podmienok splnenia, smeru primeranosti a kde vymedzuje podmienky nutné k vykonaniu rečového aktu. Teória rečových aktov sa tak pre Searla stáva modelom pri analýze štruktúry intencionálnych mentálnych stavov v práci *Intentionality*. Prenesením pojmov podmienok splnenia a smeru primeranosti sa pri porovnávaní rečových aktov a intencionálnych stavov dostávame k intencionálnym stavom charakterizovaným psychologickou silou "S" a reprezentatívnym obsahom "r", ktoré sú spolu s pojmami "siete" (network), "pozadia" (background), intencionálnej kauzality, zmyslu atď. prejavom špecifického prístupu ku skúmaniu intencionálnych mentálnych stavov.

K prvému okruhu problémov vzťahu významu, rečových aktov a komunikácie sa ako prvý viaže príspevok J. Bennetta vychádzajúci z istej paralely Gricovho a Searlovho ponímania pojmu význam. V protiklade ku Gricovmu zmiešavaniu významu a komunikácie sa pre Searla stáva význam špecifickým druhom intencionality, ktorý nemožno vymedziť pojmami komunikácie. Ak totiž niečo mienime a povieme to, ešte nemusí ísť o úmysel komunikovať. Absencia úmyslu komunikovať teda vedie k tomu, že podstatou významu sa nestáva úmysel dosiahnuť účinok na počúvajúceho. Ak by sa rečník o komunikáciu usiloval, musel by vopred existovať nejaký komunikovateľný význam, a preto vidí Searle nutnosť odlišiť úmysel vytvárajúci podstatu významu od úmyslu komunikovať. Ďalšia výtka Bennetta sa týka definovania príkazov (injunctions), ktoré na rozdiel od tvrdení musia implikovať perlokučný akt (vyslovenie má za následok vykonanie nejakej činnosti alebo presvedčenie toho, kto počúva). Aj napriek tomu, píše Searle, že príkazy (directives) zahŕňajú potenciálne perlokučné účinky, je nutné rozlišovať v nich medzi významom a komunikáciou. Na ilustráciu uvádza príklad, v ktorom rečník pociťuje povinnosť vydať rozkaz, ale zároveň je presvedčený o nemožnosti jeho uposlúchnutia alebo dokonca jeho pochopenia zo strany počúvajúcich. Tým, že niečo povie, čosi mieni, ale nemá v úmysle tento význam komunikovať. Ide o príklad síce neúplného, ale zmysluplného rečového aktu. Na tento problém priamo nadväzuje námietka J. Habermasa o údajnej protikladnosti "intencionalistického" a "intersubjektivistického" prístupu vo filozofii jazyka, čím sa podľa neho dostáva do sporu význam vyslovenia ako záležitosť úmyslu rečníka a jeho úspešné vykonanie, resp. vzájomné porozumenie rečníka a počúvajúceho. Tento náhľad komentuje Searle nasledovne: "intencionalistický" prístup opisuje základnú štruktúru rečových aktov a prístup "intersubjektivistický" sa stáva len jeho rozšírením. Existencia intersubjektívnej zhody v konverzácii je podmienená existenciou komunikovateľných intencionálnych obsahov (s. 91). Zaiste ani Searle nepochybuje o tom, že komunikácia funguje najlepšie pri dosiahnutí zhody medzi rečníkom a počúvajúcim, ale za mylnú označuje domnienku, podľa ktorej črtý úspešnej kooperácie a komunikácie tvoria časť definície významu, čo podľa Searla rozpoznať už G. Galilei pri vyslovení známeho "Eppure si muove".

Jedným z nosných problémov teórie intencionality a teórie mysle J. Searla sa nepochybne stal problém vzťahu myseľ-telo, tvoriaci predmet skúmania druhej zo siedmych častí práce. Objasnenie tohto nesporne zložitého problému je možné vtedy, píše Searle, ak sa zbavíme systému karteziánskych kategórií, t.j. stotožňovania "mentálneho" s "nefyzikálnym" a "fyzikálneho" s "nementálnym". Mentálne procesy sú totiž v Searlovej koncepcii "biologického naturalizmu" zapríčinené "objektívnymi" mikroprocesmi mozgu a zároveň sú "subjektívnymi" črtami jeho makroúrovne (s. 141). Pri opise svojho modelu fungovania mentálnych procesov vychádzal Searle zo štandardného prístupu vymedzenia neurónu ako základnej funkčnej jednotky mozgu. S kritikou tzv. "neurónovej doktríny" prichádzajú W. Freeman a Ch. Skarda – neurovedci, ktorí síce Searlov vklad k skúmaniu problému myseľ-telo hodnotia veľmi

pozitívne, avšak ich námietky vyvstali z netradičného postoja vo vzťahu k fungovaniu mozgu. Základné funkčné jednotky v mozgu sa v ich koncepcii skladajú z veľkého počtu neurónov a správanie tejto "masy" sa "nemôže jednoducho objasniť termínmi vlastností a vzťahmi medzi jednotlivými zložkami vytvárajúcimi systém" (s. 118). Mozog je založený na "chaotickej" dynamike pri vytváraní inteligentného správania a zároveň sa javí ako samoorganizujúci systém. Napriek odlišnému poňatiu úlohy vedomia a podstaty príčinnosti sa J. Searle stotožňuje s výhradami Freemana a Skardovej späťými s vymedzením vnímania. Vnímanie je niečím viac než len sériou vzájomných vzťahov medzi prostredím a jedincom, stáva sa procesom, ktorý sa objasňuje len vtedy, ak je samotný organizmus iniciátorom interakcie so svojím okolím. Príspevok Freemana a Skardovej sa stáva akousi výzvou k spolupráci medzi neurovedcami a filozofmi, pretože vytvorenie koherentnej teórie analyzujúcej vzťah mysle a mozgu a jeho úlohy pri správaní nie je možné, ak na jednej strane budú filozofi ignorovať mozog a na strane druhej ak sa neurovedci budú vyhýbať mysli. Bez teórie svoje poznatky neuroveda neobjasní a bez faktov o fungovaní mozgu zostanú filozofické teórie visieť vo vzduchu (s. 126).

Celý súbor ďalších problémov, z ktorých práca pozostáva, ako sú vzťah intencionality a teórie činnosti (J. Wakefield – H. Dreyfus, B. O'Shaughnessy), problém sociálnych zákonov (R. Tuomela), vzťah intencionality a nového obrazu človeka (C. F. Feldman), problematika ontologickej výpovede (P. Van Inwagen), odzrkadľuje nielen fakt, že Searlova originálna teória rečových aktov, intencionality a mysle objasňovaná intencionálnymi pojmami nemohla zostať nepovšimnutou, ale prostredníctvom konfrontácií prináša množstvo zaujímavých podnetov k rozpracovaniu, a tým k čoraz hlbšiemu odhaľovaniu tajov mysle a jej vlastností.

Silvia Kociánová